

کلیات

و

حقوق جزای عمومی ۱

دکتر مسعوده ظاهری تهرانی
مدرس، دانشگاه

سرشناسه : مظاهری تهرانی، مسعود، ۱۳۵۷ -

عنوان و نام پدیدآور : کلیات و حقوق جزای عمومی / ۱

مسعود مظاهری تهرانی

مشخصات نشر : تهران: نشر میزان، چ ۱ ۹۷

مشخصات ظاهری : ۲۵۶ ص.

شابک : 978-622-212-056-6

وضعیت فهرست نویسی : فیا

موضوع : Criminal law - جزا - حقوق جزا

موضوع : Criminal law -- Iran -- ایران - حقوق جزا

رده بندی کنگره : ۱۳۹۸ ک ۸ م/۵/۵۰۱۵ K

رده بندی دیویی : ۳۴۵

شماره کتابشناسی ملی : ۵۶۵۲۵۲۰

هرگونه تیراژ (از جمله بی، قابل الکترونیکی و...) از این اثر بدون اخذ مجوز

از ناشر مجاز نیست. هرگونه نقض این حق، پیگرد قانونی دارد.

لطفاً در صورت نیاز، در آیه شماره تلفن های ذیل اطلاع دهید.

۱۲۴۷

نشر میزان

کلیات و حقوق جزای عمومی (۱)

دکتر مسعود مظاهری تهرانی

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۷

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

شماره: ۱۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۱۲-۰۵۶-۶

دفتر مرکزی: خ شهید بهشتی، بعد از چهارراه سهروردی، خ کاووسی فر، کوچه نکبسا، پلاک ۳۲، تلفن ۸۸۵۴۹۱۳۱

فروشگاه مرکزی: خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، ابتدای خ فخرآزی، پلاک ۸۳، تلفن ۶۶۴۶۷۷۷۰

واحد پخش و فروش: خیابان سمیه، بین مفتح و فرصت، پلاک ۱۰۴، تلفن ۸۸۳۴۹۵۲۹-۳۱

پست الکترونیکی: mizannasher@yahoo.com وب سایت: www.mizan-law.ir

فهرست مطالب

۱۳	 مقدمه
۱۵	 کتاب اول - کلیات
۱۶	 فصل اول - محتوا و موضوع حقوق جزا
۱۶	 مبحث اول - حقوق کیفری چیست؟
۱۸	 مبحث دوم - منابع الهام بخش حقوق جزا
۲۰	 مبحث سوم - آشنایی با مفاهیم بنیادین حقوق جزا
۲۰	 گفتار اول - جرم و مفاهیم مرتبط
۲۰	 الف - مفهوم جرم
۲۱	 ب - جرم انگاری
۲۲	 ج - جرم زدائی
۲۲	 د - قضا زدایی
۲۳	 گفتار دوم - مجازات و مفاهیم مرتبط
۲۳	 الف - مفهوم مجازات
۲۴	 ب - کیفر زدایی
۲۴	 ج - اقدامات تأمینی و تربیتی
۲۵	 د - تفاوت مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی
۲۵	 گفتار سوم - مسئولیت کیفری
۲۷	 گفتار چهارم - بزه دیده
۳۰	 گفتار پنجم - منابع حقوق جزای ایران در تعیین جرم و مجازات

۶ □ کلیات و حقوق جزای عمومی ۱

الف - منابع الزامی حقوق جزای ایران	۳۰
۱- قانون اساسی	۳۰
۲- قوانین عادی	۳۲
۲- ۱- قوانین جزایی مصوب قوه مقننه	۳۲
۲- ۲- مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام	۳۴
۲- ۳- لوایح قانونی شورای انقلاب اسلامی	۳۵
۳- قراردادهای و معاهدات بین‌المللی	۳۵
۴- آرای وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور	۳۶
۵- آیین‌نامه‌ها	۳۷
۶- منابع غیر الزامی یا فتاوی معتبر	۳۷
ب - منابع ارشادی حقوق جزای ایران	۳۹
۱- رویه قضایی و مفهوم عام	۳۹
۲- عقاید علمای حقوق باستان	۳۹
۳- عرف	۴۰

فصل دوم - محتوای حقوق جزا و ارتباط آن با دیگر رشته‌ها

مبحث اول - محتوای حقوق جزا	۴۲
مبحث دوم - ارتباط حقوق جزا با سایر رشته‌های حقوقی	۴۳
رابطه حقوق جزا با حقوق مدنی	۴۳
رابطه حقوق جزا با حقوق تجارت	۴۳
رابطه حقوق جزا با حقوق اساسی	۴۴
رابطه حقوق جزا با حقوق اداری	۴۴

فصل سوم - پدیده مجرمانه و واکنش اجتماعی علیه آن

مبحث اول - پدیده مجرمانه (جرم)	۴۵
گفتار اول - تحولات مفهومی و مصداقی جرم	۴۵
گفتار دوم - ویژگی‌های پدیده مجرمانه	۴۹
مبحث دوم - مجازات و واکنش اجتماعی علیه جرم (چیستی و انواع)	۵۳

گفتار اول - گونه‌های مجازات	۵۳
الف - مجازات در آئینه قوانین و مقررات	۵۳
۱- مجازات در قانون اساسی	۵۳
۲- مجازات در قوانین عادی	۵۴
ب - تنوع مجازاتها از جهات گوناگون	۵۶
۱- تنوع از جهت نوع و ارتباط آنها با یکدیگر (رابطه طولی میان مجازات)	۵۶
۲- تنوع مجازات به لحاظ متعلق آنها	۵۷
۳- تنوع مجازاتها از جهت مقدر بودن یا نبودن آن در شرع	۵۷
گفتار دوم - کارکردهای مجازات	۵۸
الف - کارکردهای مجازات در حقوق جزای عرفی	۵۸
ب - کارکردهای مجازات از دیدگاه اسلام	۵۸
گفتار سوم - اصول حاکم بر مجازاتها	۶۰
الف - اصل قانونی بودن مجازاتها	۶۰
ب - اصل تساوی مجازاتها	۶۳
ج - اصل شخصی بودن مجازاتها	۶۶
گفتار چهارم - مجازات‌های جایگزین حبس	۶۹
مبحث سوم - تحولات ناظر به واکنش اجتماعی علیه جرم	۷۱
گفتار اول - مکتب فایده اجتماعی یا مکتب کلاسیک	۷۵
الف - بنیانگذاران مکتب کلاسیک	۷۶
منتسکیو	۷۶
ژان ژاک روسو	۷۶
سزار بکاریا	۷۷
ژرمی بنتام	۷۷
ب - انعکاس نظریات مکتب کلاسیک	۷۷
گفتار دوم - مکتب عدالت مطلق	۷۹
امانوئل کانت	۸۰
ژوزف دومستر	۸۰

گفتار سوم - مکتب نئوکلاسیک.....	۸۱
گفتار چهارم - مکتب تحقیقی.....	۸۴
گفتار پنجم - مکاتب التقاطی حقوق کیفری.....	۸۹
الف - مکتب تحقیقی انتقادی ایتالیایی.....	۹۰
ب - مکتب اصالت عمل کیفری.....	۹۰
ج - اتحادیه بین المللی حقوق جزا.....	۹۱
گفتار ششم - مکتب دفاع اجتماعی جدید.....	۹۴
پرسش های تشریحی.....	۹۸

گفتار دوم - جرم و عناصر تشکیل دهنده آن.....	۹۹
درآمد.....	۱۰۰
الف - مفهوم جرم از نظر قانونی و هنجاری.....	۱۰۰
ب - تشکیل پدیده مجرمه.....	۱۰۴

فصل اول - عنصر قانونی جرم.....	۱۰۹
مبحث اول - اصل قانونمندی حقوق کیفری.....	۱۰۹
گفتار اول - تبیین مفهوم اصل قانونمندی حقوق کیفری.....	۱۰۹
الف - اصل قانونی بودن جرایم.....	۱۱۰
ب - اصل قانونی بودن مجازات.....	۱۱۰
ج - اصل مداخله قوه قضاییه برای محاکمه متهم.....	۱۱۰
د - اصل قانونی بودن دادرسی کیفری.....	۱۱۰
گفتار دوم - بررسی سابقه تاریخی اصل قانونمندی حقوق کیفری.....	۱۱۱
گفتار سوم - مبانی پذیرش اصل قانونمندی کیفری.....	۱۱۳
گفتار چهارم - انتقادات وارد بر اصل قانونمندی حقوق کیفری.....	۱۱۴
مبحث دوم - تفسیر قوانین کیفری.....	۱۱۶
گفتار اول - تفسیر قوانین کیفری به اعتبار مقام تفسیرکننده.....	۱۱۷
الف - تفسیر قانونی.....	۱۱۸

ب - تفسیر شخصی	۱۱۹
ج - تفسیر قضایی	۱۱۹
گفتار دوم - روش‌های مختلف تفسیر قضایی کیفری	۱۱۹
الف - تفسیر بی دامنه یا مضیق	۱۲۰
ب - تفسیر منطقی یا توضیحی	۱۲۱
ج - تفسیر از راه قیاس	۱۲۴
مبحث سوم - اصل عطف به ما سبق نشدن قوانین کیفری	۱۲۹
گفتار اول - تبیین قاعده	۱۲۹
گفتار دوم - نگاهی به تحولات قانونی اصل عطف به ما سبق نشدن قوانین جزایی در نظام قانونگذاری کیفری ایران	۱۳۱
الف - قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴	۱۳۱
ب - قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲	۱۳۱
ج - قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱	۱۳۲
د - قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰	۱۳۲
ه - قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۱	۱۳۳
گفتار سوم - تعیین محدوده اصل عطف به ما سبق نشدن قوانین کیفری	۱۳۵
گفتار چهارم - استثنائات وارد بر قاعده عطف به ما سبق نشدن قوانین کیفری	۱۳۹
گفتار پنجم - نظرات مشورتی اداره حقوقی قوه قضائیه	۱۴۴
مبحث چهارم - اصول حاکم بر قلمرو مکانی حقوق کیفری	۱۴۸
گفتار اول - اصل سرزمینی بودن قوانین کیفری	۱۴۸
الف - تبیین و توجیه اصل	۱۴۸
ب - سوابق اصل مزبور در قانونگذاری کیفری ایران	۱۴۹
ب - محدوده قلمرو یک کشور و جرایم ارتكابی در آن قلمرو	۱۵۱
ج - استثنائات وارد بر اصل سرزمینی بودن قوانین کیفری	۱۵۵
گفتار دوم - اصول مکمل اصل سرزمینی بودن قوانین کیفری	۱۵۷
الف - اصل صلاحیت شخصی	۱۵۷
۱ - تبیین اصل	۱۵۷

- ۲ - تحولات قانونی اصل در نظام کیفری ایران ۱۵۸
- ب - اصل صلاحیت واقعی ۱۶۰
- ۱ - تبیین اصل ۱۶۰
- ۲ - تحولات قانونی اصل در نظام کیفری ایران ۱۶۱
- ج - اصل صلاحیت جهانی ۱۶۴
- مبحث پنجم - تقسیم بندی جرائم از لحاظ عنصر قانونی ۱۶۴
- گفتار اول - تقسیم بندی از حیث نوع، شدت و ضعف مجازاتها ۱۶۴
- گفتار دوم - تقسیم جرائم از حیث طبیعت و ماهیت ۱۶۷
- مبحث ششم - زوال عنصر قانونی ۱۶۷
- گفتار اول - اجراء اوامر مافوق ۱۶۷
- گفتار دوم - دفاع سروع ۱۶۹
- الف - ارزش دفاع قابل دفاع ۱۷۱
- ب - شرایط تجاوز ۱۷۲
- ج - شرایط دفاع ۱۷۲
- د - دفاع از غیر ۱۷۳
- ه - دفاع در مقابل قوای انتظامی ۱۷۳
- گفتار سوم - حالت ضرورت ۱۷۴
- گفتار چهارم - اقدامات تربیتی والدین و سرپرستان صغار ۱۷۵
- گفتار پنجم - اقدامات جراحی و طبی ۱۷۵
- گفتار ششم - عملیات ورزشی ۱۷۸

- فصل دوم - عنصر مادی جرم** ۱۸۰
- گفتار اول: مصادیق عنصر مادی ۱۸۲
- الف - فعل ۱۸۲
- ب - ترک فعل ۱۸۳
- ج - فعل ناشی از ترک فعل ۱۸۵
- رویکرد نظام های حقوقی ۱۸۹

د - داشتن و نگهداری	۱۹۴
هـ - حالت و وضعیت مجرمانه	۱۹۵
ر - قول و گفتار مجرمانه	۱۹۵
گفتار دوم - مراحل مختلف عمل مجرمانه	۱۹۶
الف - مرحله نیت و قصد ارتکاب جرم	۱۹۶
ب - مرحله تهیه مقدمات و آماده کردن وسایل و ابزار ارتکاب جرم	۱۹۷
ج - مرحله شروع به اجرای جرم	۲۰۰
د - مرحله اخذ نتیجه و انجام جرم کامل	۲۰۵
گفتار سوم - شروع به جرم	۲۰۵
الف - شرایط تحقق شروع به جرم	۲۰۶
۱ - شروع به ارتکاب	۲۰۶
۲ - عدم انصراف از ارتکاب	۲۱۲
ب - شروع به جرم - جرائم مطلق، غیر عمدی و ترک فعل	۲۱۴
۱ - شروع به جرم در جرائم غیر عمدی	۲۱۴
۲ - شروع به جرم در جرائم ترک فعل	۲۱۴
۳ - شروع به جرم در جرائم مطلق	۲۱۵
ج - شروع به جرم در قوانین کیفری ایران	۲۱۶
۱ - شروع به جرم در قانون مجازات عمومی ۱۳۰۴ هـ.ش	۲۱۶
۲ - شروع به جرم در قانون مجازات عمومی ۱۳۵۲	۲۱۷
۳ - شروع به جرم در قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱	۲۱۹
۴ - شروع به جرم در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰	۲۲۲
۵ - قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲	۲۲۴
۶ - نظرات مشورتی اداره حقوقی قوه قضائیه	۲۲۵
گفتار چهارم - جرم محال و جرم عقیم	۲۲۷
الف - جرم عقیم	۲۲۸
ب - جرم محال	۲۳۰
گفتار پنجم: لزوم وجود سببیت بین عنصر مادی و نتیجه مجرمانه	۲۳۴

- الف - نظریه علیت اولیه ۲۳۷
- ب - نظریه "سبب نزدیک" ۲۳۸
- ج - نظریه شرط پویایی نتیجه ۲۳۸
- د - نظریه سبب متناسب یا شرط کافی ۲۳۹

فصل سوم - عنصر روانی جرم ۲۴۱

- گفتار اول: عنصر روانی در جرائم عمدی (سوء نیت) ۲۴۳
- الف - سوء نیت عام و سوء نیت خاص ۲۴۴
- ب - سوء نیت ساده و سوء نیت با اندیشه قبلی (سبق تصمیم) ۲۴۴
- ج - سوء نیت - رم و سوء نیت احتمالی ۲۴۵
- د - سوء نیت خاص و شبه عمد ۲۴۵
- ه - "شبه عمد" سوء نیت احتمالی ۲۴۶
- گفتار دوم - عنصر روانی در جرائم غیر عمدی (خطای جزایی) ۲۴۶
- پرسش‌های تشریحی ۲۴۸

فهرست منابع و مآخذ ۲۵۱

مقدمه

با عنایت به بازنگری برنامه درسی دوره کارشناسی رشته حقوق که به تصویب شورای تحول و ارتقای علوم انسانی رسیده است و از سال تحصیلی ۱۳۹۶ - ۱۳۹۷ به مرحله اجرا درآمده است، بازنگری در محتوای کتب تألیفی متناسب با برنامه درسی جدید لازم و ضروری نماید. یکی از دروسی که در چارت جدید به برنامه درسی دوره کارشناسی رشته حقوق افزوده شده و قبلاً در برنامه درسی مذکور نبوده است، درس کلیات حقوق جزا است. ارزش یک واحد درسی می‌باشد. هدف از گنجاندن درس مذکور در چارت جدید این است که دانشجویان با عمومیات و اهم مسائل حقوق کیفری و همچنین ساختار و تقسیمات عده تقبی کیفری ایران آشنا شوند. به همین جهت کتاب حاضر با توجه به سرفصل‌های مصوب این درس به رشته تحریر درآمده است که امید است مورد توجه قرار گیرد.